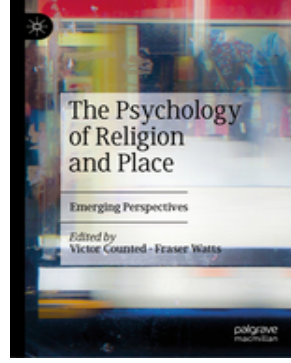

The Psychology of Religion and Place: Emerging Perspectives

Editörler: Victor Counted, Fraser Watts, (İsviçre: Springer International Publishing; Palgrave Macmillan, Yıl: 2019.)

Sezai KORKMAZ*

Kitap Kritiği Bilgisi

Makale Türü: Kitap Değerlendirmesi, **Geliş Tarihi:** 18 Haziran 2020, **Kabul Tarihi:** 28 Ağustos 2020, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2020, **Atf:** Korkmaz, Sezai. “*The Psychology of Religion and Place: Emerging Perspectives*, Editörler: Victor Counted, Fraser Watts, (İsviçre: Springer International Publishing; Palgrave Macmillan, Yıl: 2019.)”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/2 (Eylül 2020): 1525-1529.

Article Information

Article Types: Book Review, **Received:** 18 June 2020, **Accepted:** 28 August 2020, **Published:** 30 September 2020, **Cite as:** Korkmaz, Sezai. “*The Psychology of Religion and Place: Emerging Perspectives*, by Victor Counted, Fraser Watts, (Switzerland: Springer International Publishing; Palgrave Macmillan, 2019.)”. *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 20/2 (September 2020): 1525-1529.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, sezaiorkmaz@ksu.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-0250-6673>

İnsan, dünyanın bütünüyle ve evrensel olayların hepsiyle ilgili olmasının yanında içinde yaşadığı daha küçük çevre ve mekânla da oldukça ilgi içindedir. İçinde bulunduğu mekân ve çevre dünya görüşünü, dini ve manevi tecrübesini etkilemektedir. Örneğin Hristiyanlar için Roma ve Kudüs, Yahudiler için Kudüs ve Müslümanlar için Kâbe ve Kudüs önemli ibadet yerleridir. Bu mekânlar insanların zihinlerinde, anlam dünyalarında ve dini-manevi tecrübelerinde büyük izler bırakmaktadır. Ekolojik çevre bağlamında, eser bireylerin dini ve manevi tecrübeleri ile çevreleri (mekân) arasındaki ilişkilerini incelemektedir. Bu kitap, temelde insanın yaşadığı ve zihin dünyasında önemli olan kutsal yerleri, mekân, çevre ve din psikolojisi açısından açıklamaya ve incelemeye çalışmıştır. Araştırmacılar, mekân ve din psikolojisi arasındaki ilişkinin, ihtiyaçları karşılamada ve kutsal olarak algılanan nesnelere bağlarının devam etmesinde, anlamlı ilişki deneyimleri oluşturmasında insanların anlayışlarını, zihinsel düşünce yapılarını ve tecrübelerini nasıl etkilediğini ve motive ettiğini açıklamaya çalışmışlardır. Bu çalışma mekân (çevre) ve dini deneyimler arasındaki ilişkilere yönelik tartışmaları ilk kez gündeme getirdiği iddiasındadır. Bütüncül olarak bakıldığında kitabın bölümlerinde, coğrafi bölgelerin ve kutsal yerlerin bir aracı olarak günlük yaşamda anlam oluşturması, pro-sosyal davranışlar sergilenmesi ve psikolojik uyum sağlanmasında insanın tecrübe ve dini-manevi deneyimlerini nasıl oluşturduğuna dair görüşlere yer verilmektedir.

1526 | db

Kitap, Counted ve Watts'ın editörlüğünde çok sayıda yazarla meydana gelmiştir. Genel itibarıyla yazarlar psikoloji ve çevre üzerine çalışan uzmanlardan oluşmaktadır. Eser temelde giriş, teorik ve metodolojik yaklaşım ile görgül (deneysel) ve pratik uygulamalar bölümleri olarak sınıflanmıştır. Giriş bölümünde mekân (çevre, yer) ve din psikolojisine bir giriş yapılmıştır. Teorik ve metodoloji bölümünde, kutsal yerlerin geçmişten günümüze etkisi, kavramsal çerçeveden din; mekan ve bağlanma; afet sonrası somutlaşan maneviyat; sağlık/dayanıklılık ve anlam oluşturmada dini ve mekânsal bağlanma ilişkilerini keşfetmek; mekanların teolojisi ve psikolojisi: Yahudi-Hristiyan geleneği bağlamında bir yaklaşım; dini bağlamda mekanların ihtişamı: sosyoloji ve çevre psikolojisi yaklaşımı; kutsal akışkanlık aracılığıyla mekanların görünen ve görünmeyen topografya haritası; folklor ve mitolojide vahşi mekanlar, dini ve mekânsal bağlanma ve bağlanma figürü olarak Tanrı ve mekan konularında değerlendirmeler yapılmıştır.

Kitabın uygulama kısmında ise bazı bölümlerde araştırmacıların kendileri saha çalışması yapmışlar bazı bölümlerde ise literatürden toplanan verileri aktarmak yoluyla çeşitli uygulamalara yer vermişlerdir. Empirik ve pratik uygulamalar bölümünde; din, iyiolma ve terapötik manzara ilişkisi; Yahudilerin, Gazze Şeridi'nde mekân, Tanrı'ya bağlanma ve krizle başa çıkma ilişkileri; Amerikalı yönetmen John Sayles'in Limbo'sundaki mekân maneviyatına bakış; Özgünlük, özgün olmama ve mekân açısından değerlendirme; mekân inşa etme ile din ilişkisi, çevre ve dini bağlanma konuları hayat kalitesini neden ve nasıl etkilediğine dair bir inceleme ve son olarak din ve mekân psikolojisinin tanımlanması: kavramsal bir analiz konularında incelemeler sunulmuştur. Kitabın önsözünde ve giriş bölümünde ifade edilen temel hedeflerin çalışmada kısmi de olsa yerine getirildiği ifade edilebilir. Çalışmanın giriş bölümünde belli bir coğrafya, mekân ve din üzerinde yoğunlaşma olmadığı ifade edilmiştir.

Kitabın geneline bakıldığında eserin üslubu anlaşılır ve genel planlama iyi kurgulanmıştır. Editörlü olan bu kitap din psikolojisi çalışmalarına yeni açılımlar ve bakış açıları sunmaktadır. Eserde, mekân kavramı, din psikolojisine eklenerek disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmiştir. Kitabın geneline bakıldığında psikanaliz, bilişsel yaklaşım, terapötik yaklaşım, tarihsel ve evrimsel yaklaşım gibi zengin ve birçok bir bakış açısı ortaya koyulmuştur. Bu bakımdan din ve mekân psikolojisi açısından oldukça verimli ve yetkin bir yaklaşım söz konusudur diyebiliriz. Ayrıca kutsal mekânların insanın zihninde, günlük hayatında, dini ve manevi hayatındaki etkilerinin ne kadar büyük olduğu kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Kitabın giriş, kavramsal çerçeve ve uygulama bölümleri olarak planlanması ve yazılması kitabın güçlü yönlerinden birini oluşturmaktadır. Önce din ve mekân psikolojisinin ne olup olmadığı, din ve mekân kavramlarının kapsamlı bir şekilde ele alınması ve ardından din ile mekânın kendi arasındaki etkileşimlerinin ele alınması oldukça önemlidir. Teorik olarak din ve mekân etkileşiminin farklı boyutlarda değerlendirilmesi ve uygulama kısmında kavramların ve ifade edilen teorilerin bazı bölümlerde kısmi bazı bölümlerde bütüncül olarak ele alınması konunun somutlaşmasında yardımcı olmuştur.

Kitapta 11 Eylül saldırıları, Katrina kasırgası ve Notre Dame Katedral yangını gibi trajedilerin, insanların dindarlık ve maneviyatı-

la ilişkisinin ele alınması ve çevrenin insanın inancını etkilemesi gayet açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca orman, dağ zirveleri, nehirler gibi vahşi ekosistemlerin, insanların inanç ve maneviyatlarıyla ilişkili olduğu belirtilmiştir. Mekân açısından Roma, Mekke gibi şehirlerin insan zihninde ve psikolojisindeki önemi de ayrıca ifade edilmiştir. Son bölümde din ve mekân psikolojisine dair kısımların bütüncül bir şekilde aktarılması ve hangi teorik arka plana dayandığının belirtilmesi kitabın diğer güçlü yönlerinden biridir. Kitap belli bir sıraya ve öneme göre planlanmıştır. Kitabın ilk bölümlerinde insandaki mekân bilincinin ortaya koyulması, tarihi arka planın açıklanması ve diğer türlerle kıyas edilmesi yeni ufuklar açmaktadır. Dinlerde hac ibadetinin önemini ifade edilmesi ve bunun mekânsal bağlanma teorisine göre açıklanması özgünlük içermektedir.

1528| db

Dindarlık ile mekân (çevre) arasındaki ilişki de Yahudi Hristiyan kültürü ve dinleri öncelenmiştir. İlk bölümde herhangi bir din ve coğrafya baz alınarak değerlendirmelerin yapılmadığı ifade edilse de Yahudi-Hristiyan toplumlar ve mekanlar daha çok öncelenmiş görünmektedir. Eserde bağlanma konusunda özellikle mekâna bağlanmaya ayrı bir önem atfedilmiştir. Bağlanma konusunda, hayatın ilk dönemlerinde ebeveyn ya da bakıcı gibi somut öğelere bağlanmanın olduğundan, çocukluk döneminde somut olan bağlanma stillerinin yetişkinlik döneminde psikolojik unsurlara dönüştüğü ifade edilmiştir. Aynı zamanda Hz. İsa'nın, dünyada Tanrının insan olarak yansıması olduğunu ve Hristiyan kültüründe bağlanmanın somut ögesi olabileceği ifade edilmiştir. Hz. İsa'nın bu şekilde bağlanma ögesine örnek verilmesinin doğru olduğu söylemek mümkün değildir. Bu bakımdan, Bowlby'nin bağlanma teorisi tek bir dine indirgenmiş olacaktır. Kitabın eksik yönlerinden birisi de her editörlü kitapta olduğu gibi bazı bölümlerde tekrarların söz konusu olmasıdır. Örneğin Bowlby'nin bağlanma teorisiyle birçok bölümde karşılaşmaktayız. Aynı şekilde rezonans kavramı bazı bölümlerde tekrara düşmektedir.

Travma dönemlerinde çevre, din ve maneviyat konularında dini cemaat ve cemaate üye olmanın vurgulanması kitabın zayıf yönlerinden biri olduğu düşünülebilir. Ayrıca din adamlarının ve papazların travma dönemlerinde tanrıya bağlanma ve dinin kurtarıcısı olma, kaygı giderici ve psikolojik sağlamlık sağlama rollerinin olduğunun vurgulanması sadece belli dinlerin özelliklerini ve kültürel

olarak aşırı önem verme olarak değerlendirilebilir. Bu bakımdan bazı dinlerin temel özelliklerinin ihmal edilmesi söz konusudur. Kitabın bazı bölümlerinde bilimsel olarak kanıtlanması zor olan parapsikolojik diyebileceğimiz değerlendirmeler bulunmaktadır. (Örneğin bkz. 8. Bölüm). Bu durum kimilerine göre zenginlik ve alanın genişlemesi olarak değerlendirilirken kimilerine göre bilimsel zafiyet olarak ele alınabilir. Mitoloji ve folklor bağlamında Hristiyan-Yahudi kültürüne göre dini ve mekânsal psikolojik analizler yapmak da aynı durumu ortaya çıkarıyor diyebiliriz.

On ikinci bölümde Gazze Şeridi konusu ve mekân ilişki sadece Yahudilerin mekânsal bağlanmalarına bağlı olarak sunulmuştur. Bu bölümde Yahudilerin yerleşim yerlerine dair davranışlarının gayet doğal olduğu yönünde psikolojik analizler yapılmaya çalışılmıştır. Yazar psikanalize dayalı çözümler yapacağını ifade etmesine rağmen yazarın Yahudilerin Gazze Şeridindeki davranışlarına yönelik psikanaliz yaklaşımına göre yorumlamaları ve analizlerine rastlamak pek mümkün değildir. Psikanaliz yaklaşımına göre Yahudilerin mekâna bağlanması konusunda saldırganlık kavramına bağlı olarak psikolojik analizler yapılabilecekken bu yönde bir analiz ve açıklama bulunmamaktadır. Ayrıca yazarın yaklaşım tarzı bilimsellikten uzak olmasının yanında normatif değerler içermektedir. Bu bakımdan on ikinci bölümde, eleştirilecek çok şey olmasına karşın bilimsellikten ve rasyonellikten uzak bir yaklaşım sergilenmiş demek yerinde olacaktır. Kitabın geneline bakıldığında ilk kısımda belli bir din ve coğrafya; din ve mekan (çevre) etkileşimi çerçevesinde öncelenmeyeceği ifade edilmiştir. Tüm din ve mekânlar bazında genel değerlendirmeler yapılacağı ifade edilmiştir. Fakat kitabın geneline bakıldığında yer yer farklı dinlere de atıfta bulunulmasına rağmen Yahudi-Hristiyan geleneği bağlamında bir yaklaşımın olduğunu söyleyebiliriz. Hatta kavram ve sözcük olarak bile Yahudilik Hristiyanlık dışındaki diğer dinler çok az ifade edilmiştir. Bu bakımdan kitabın evrensel ve bütüncül olduğu iddiası göz önüne alınırsa, bütüncül (holistik) ve evrensel olduğunu ifade etmek oldukça güçtür.

